

na, damascena», OPou (*TbPu*, 52); repetit pel *DT*o, i semblantment Lacav.: «*satalia*, planta y flor: Damascena rosa, rosa spineola»; no recollit pel Lab. fins a 1864.

La utilització del mot en vers poc poètic data del Rector de Vallfogona: «¿Podrà fer una arrel tal maravella: / brotar cardots y rams de *satalia*?». De la gràcia i prestigi del nom, embolcant la gentilesa de la planta, se n'adonaren llavors els autors de goigs, remeiers populars (veg les cites del *D*Ag) i més que ningú els poetes del poble: «Adéu --- del lliri blanca flor, / adéu *satalia vera*, adéu rosa resplendent.. »; «a collir roses m'envian, / a collir roses y flors, rosa vera y *satalia*, / en un jardí que tenim a la vora de marina» (versió B; «a cullí --- en un jardí --- que las fa de tres colós: rosa, vera y s.», v^o I; i en el suplement pòstum, de Prats de Molló: «--- que hi tenia / que hi ha de totes flós, / r. v. y s.» Pujol-P. 19); MilàF, *Romlo*, 386, 269, i encara 250, 375.

Va ser, però, Verdaguer el qui, per damunt de tots, en percebé l'encís: «--- un bosc d'alzines y oliveres, / del munt platxeríós turbant gentil: / hont veu, entre'l brancatge que floria, / sota cortines d'aura y *satalia*, / d'un altar de la Verge 'l camaril», *Ail*, introd. 21.5: escrit així en l'original i l'ed. de 1877, mentre que el cenacle jocfloralesc li canvià la grafia en *e*, en l'ed. de 1878; en la qual ell va afegir, de més a més, una nova estrofa: «donà a la antiga Hyspaliu riquíssim fonament, / llorers y *satelies* per flonjos cortinatges / ---» (x, 64c); «--- a cullir los clavellsets y *satelies*, *Idyllis i Cants Místics*; «Gertrudis mira aquell Cor / --- / al sentir ses melodies, / com lliris y *setelies* / al raig de l'aygua sonor», *Somni de Sant Joan* (ed. Pop. xv, v. 7); «candi y rosat / com la *setelia*» (*Jesús en lo Temple*, v. 24). «Qui, dins lo que era una establia, / vos refà el gert, o *satalia*», MJampy (*Lliris --- de Camgò*, a. 1914, 57, el qual l'inclou en el glossari, amb la definició «rose des bois»).

En els pendents de Montjuic, damunt el Poble Sec, hi ha la *Font de la satalia* (1910), encara famosa en la meua adolescència per les berenades que s'hi feien; abreujant-ho EmVilanova: «¿Que us penseu que sou a fer la marrinxia a la *Setelia*?» (*O C.* xi, 24).

Segons el *D*Ag «planta que fa unes flors com roses blanques». Crec que almenys és exagerat el que atribueix a Camprodon «tota flor escollida; generalment s'aplica a les roses; també diuen d'un clavell, d'un lliri, que semblen una *satalia*»; car la que jo he vist i m'ha encisat, en els prats de Conflent i Cerdanya, no la comparaven, sinó que en deien una *setelia* i era un veritable lliri pertot: a La Guingueta, Ro, Dorres, Ur, Caudiers i Ralleu (1959), i només a Sança li donaren ja el nom de *gandalles* (comparació amb la seva elegant feminitat); a la Prada Baixa del terme d'Ur hi ha un *Prat de les Satalies*; en vaig collir, que eren extraordinàriament flairoses el guardatermes de Dorres en deia en francès *jonquille*, En Bauby, de Ro, «narcisse»; i si bé, la major part dels testimonis literaris semblen referir-se a la rosàcia, i el *D*Fa seguit per *AlcM* identifica amb la *Rosa moschata*, en el de

Jampy i en l'últim de Verdaguer més aviat deu ser el lliri, i a *AlcM* en efecte l'hi donen com l'amaril·lidàcia *Narcissus poeticus*

Encara que s'apliqui, doncs, a dues belles flors, i conspícues, res d'això no s'acosta de prop ni de lluny amb la sajolida, d'un nom de la qual pretén ridículament derivar-lo Asín Palacios (*Al-And* ix, 16), amb lleugera acceptació d'*AlcM*; endemés, com tan sovint passa amb les etimologies d'aquell erudit, aquí hi ha una grossera trampa fonètica, com sigui que no hi ha notícia de tal mot *sataríya* en cap font àrabica, car per mor de la seva etimologia, modificà desimboltament el mot real *satriya*, ben documentat com a nom de la sajolida en el nostre Abenbeklaríš (a. 1113), així com en Albenabéitar, Abenalauam, *xètria* en *PAlc*, ètmon del cast. *axedrea*, *ajedrea* (Dozy, *Suppl.* i, 778a; Dozy-Eng., 219).

Una etimologia almenys raonable és veure-hi el nom de la famosa ciutat i golf de *Satalia*, tan esmentat en els nostres textos medievals: és la *'Ατταλία* dels antics, a la costa d'Àsia Menor (V. mapa J. Perthes, 7a; hi havia un homònim més al N., en la costa Eòlia, 12F2), avui encara *Antalia* per als turcs, situada en el fons del gran golf a les costes de l'antiga Pamfília, ja prop de Xipre; i els nostres medievals, com altres europeus, l'alteraren un poc aglutinant-hi la *-s* de la construcció grega corrent *ελς Ατταλλαν* (igual que feren amb *Estives* = Tebes, i *Cetines* = Atenes) Era famosíssim el golf per les seves tempestats, ponderades en el *Cural* i el *Tirant de Galba* (§ 332) («les tempestats --- dels golfs de *Satalies* e de Creta junten-se totes», *AlcM*).

I no ho eren menys la ciutat i el seu territori: el poderós senyor turc de *Setalia* fa important paper en la *Historia de J Xalabín*; «un cas qui sdevengué a *Satalias*, qui és un loc en la marítima de Turquia, davant la ylla de Cipre anant per levant --- tramès-los-ne un altre --- hom, mas era tot tinyós e ple de gratella, e envides fo en *Satalies*, tota la vila hac plena de tinya e de gratella, axí que --- no hi havia negú gran ne poc --- que tots no fossen tinyosos», Eiximenis (*Regiment = Dotzèn*, § 113). No solament entre nosaltres era famós, car a la *Chanson de Roland* «li reis de *Suatílie*» poderós musulmà envia un present al rei Marsili (v. 90); i hom l'ha identificat amb *Attalia* i amb *Satalia* d'un doc. de 1106, que apareix amb una altra lleu deformació com a *Sartalee* en *Ambroise* v. 1318 (veg. les dades de Baist; ed. Jenkins, l. c.; i anàlogament Hilka, *ASNSL* cxi, 131-5).

Fixant-me en el fet que a la *satalia* se li donin els noms de rosa de Damàs (que ja no és lluny de Xipre i d'Antalia) i altres de terres al nostre levant (Rosa Damascena, Praenestina, Spineola en les nostres fonts més antigues), podem suposar que els nostres mercaders medievals, n'importaren o pretengueren haver-ne importades, d'aquell port i mars tan conegudes entre els floristes i dames de la nostra terra, i la *flor de Satalia* es féu popular com la *Satalia*. Sembla que no fou l'únic cas de tal batejada, car Cascales, *Disc Hist de Murcia* [princ S xvii] en cita entre